

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Filozofie Karla Čapka - Noetická trilogie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor práce: Wang Shihan

Vedoucí práce: Mgr. David Jirsa, Ph.D.

2024

palacký University Olomouc

Faculty of Philosophy

Department of Czech Studies

Philosophy of Karel Capek - Noetic Trilogy

BACHELOR'S THESIS

Author: Wang Shihan

Supervisor: Mgr. David Jirsa, Ph.D.

2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně za pomoci citované literatury a použitých zdrojů pod vedením Mgr. David Jirsa, Ph.D.

V Olomouci dne:

Podpis:

Poděkování

Ráda poděkovala svému vedoucímu, Mgr. David Jirsa, Ph.D. trpělivě dával rady a názory při určování směru práci. Trpělivě poskytoval návrhy a názory, pomáhal mi určovat pracovní cíle a vyhledávat informace, což mi umožnilo zlepšit schopnost psát písemky a úspěšně je dokončit. Hluboce mě inspiruje jeho trpělivost a duch. Jsem velmi vděčný za jeho pomoc. I po promoci je tento duch stále hoden mého dalšího studia, takže bych rád vyjádřil svou nejvyšší úctu a vzdal hold svému mentorovi, Mgr. David Jirsa, Ph.D.

ANOTACE

Jméno autora: Shihan WANG

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Filozofie Karla Čapka-Noetická trilogie

Jméno vedoucího diplomové práce: Mgr. David Jirsa, Ph.D.

Počet znaků: 73934

Počet titulů použité literatury: 17

Klíčová slova: Karel Čapek, Hordubal, Povětroň, Obyčejný život, Epistemologie, pragmatismus, racionalismus

Krátká a vystižná charakteristika diplomové práce

Tento příspěvek vysvětluje především filozofii obsaženou v Noetické trilogii Karla Čapka. Nejprve rozebereme spisovatelské zkušenosti autora Karla Čapka. Poté provedeme jednoduchou analýzu děje, obsahu a struktury Trilogie o rozumu. Poté podrobně rozebereme epistemologický obsah a poukážeme na epistemologický obsah Trilogie o rozumu. Nakonec analyzujeme filozofické myšlení o pragmatismu a jeho aplikaci v trilogii o rozumu.

This paper mainly explains the philosophy contained in Karel Čapek's rational trilogy. First, we analyze the writing experience of the author Karel Čapek. Then, we conduct a simple analysis of the plot, content and structure of the Trilogy of Reason. Then we analyze the epistemological content in detail and point out the epistemological content contained in the Trilogy of Reason. Finally, Analyze the philosophical thought of pragmatism and its application in the Trilogy of Reason.

obsah

Úvod.....	9
1. Úvod do života Karla Čapka a literárního pozadí.....	11
1.1 Stručný úvod do života Karla Čapka.....	11
1.1.1 Rané literární osvícení a vliv rodiny.....	11
1.1.2 Spisovatelská kariéra.....	11
1.2 Význam Noetické trilogie v Karlových dílech.....	12
1.2.1 Význam Noetické trilogie z tematického hlediska.....	13
1.2.2 Význam Noetické trilogie z hlediska techniky.....	13
2. Přehled obsahu a struktury Noetické trilogie.....	13
2.1 Analýza obsahu a struktury Hordubala.....	14
2.1.1 Úvod do Hordubalské zápletky.....	14
2.1.2 Hordubal – obsahová analýza.....	14
2.1.3 Hordubal – strukturální analýza.....	16
2.2 Analýza obsahu a struktury Povětroně.....	17
2.2.1 Souhrn pozemku Povětroně.....	17
2.2.2 Obsahová analýza Povětroně.....	18
2.2.3 Statická analýza Povětroně.....	19
2.3 Analýza obsahu a struktury Obyčejného života.....	20
2.3.1 Souhrn zápletky Obyčejného života.....	20
2.3.2 Obsahová analýza Obyčejného života.....	21
2.3.3 Strukturální analýza Obyčejného života.....	21
2.4 Společné charakteristiky děl Hordubal, Povětroně, Obyčejný život.....	22
3. Epistemologie a vědění.....	23
3.1 Definice znalostí.....	24
3.2 Stručný popis epistemologie.....	24
3.2.1 Hlavní školy epistemologie.....	25
3.2.1.1 Rozdíl mezi racionalismem a empirismem.....	26
3.2.2 Proces porozumění.....	27

3.2.3 Hodnota epistemologie.....	28
4. Epistemologické prvky v Noetické trilogii.....	29
4.1 Epistemologické školy zapojené do Noetické trilogie.....	29
4.2 Proces rozpoznávání v Noetické trilogii.....	30
4.3 Epistemologická hodnota ztělesněná v Noetické trilogii.....	31
5. Definice pragmatismu.....	32
5.1 Základní pojmy pragmatismu.....	32
5.2 Pragmatická frakce.....	33
5.3 Vliv pragmatismu na různé oblasti.....	36
6. Pragmatismus a noetická trilogie.....	37
6.1 Škola pragmatismu v Noetické trilogii.....	37
6.2 Základní koncept pragmatismu v Noetické trilogii.....	38
6.3 Vliv pragmatismu jak je reflektován v Noetické trilogii na různé oblasti.....	39
7. Pragmatismus a idealismus.....	40
7.1 Srovnání pragmatismu a epistemologie.....	40
Závěr.....	41
Resumé.....	42
Bibliografie.....	43

Úvod

Tento článek se zaměřuje na filozofické myšlenky obsažené ve třech knihách: Hordubal, Povětroň a Obyčejný život z tzv. „Noetické trilogie“. Toto téma jsem si vybrala, protože jsem se ve třídě dozvěděla o filozofických názorech Karla Čapka, začala jsem být zvědavá na jeho filozofické názory a chtěla jsem dále zkoumat jeho filozofické postoje podrobněji. Navíc mě velmi zajímá výraz a postupy literárních děl z meziválečného období, a tak jsem spojením těchto dvou bodů zvolila „Noetickou trilogii“ Karla Čapka z doby krátce před začátkem 2. světové války.

Ve své práci jsem si stanovila hlavní cíl a nejprve komunikovala se svým vedoucím, aby určil název článku: „Filozofie Karla Čapka-Noetická trilogie“ a hlavním cílem článku bylo analyzovat Noetickou trilogii z epistemologického a Pragmatického hlediska. Nejprve v první kapitole začnu Karlem Čapkem, autorem Noetické trilogie, nejprve rozeberu, jak se pod vlivem své rodiny dal na spisovatelskou dráhu, a poté jeho díla zařadím do tří hlavních období podle doby, a následně poukážu na to, že v různých dílech každého období mají myšlenky, které chce Karel Čapek vyjádřit, stejné místo, a tato stejná místa chci pojmenovat. Za druhé jsem také stručně rozebrala význam Noetické trilogie v kontextu celého díla Karla Čapka, počínaje dvěma aspekty, námětem a uměleckou technikou, čímž chci dokázat, že Noetická trilogie je jedním z nejsmyslupnějších děl Karla Čapka a má velký význam v jeho literární kariéře.

Ve druhé kapitole článku jsem stručně rozebrala tři díla: Hordubal, Povětroň a Obyčejný život. U každého ze tří děl jsem nejprve stručně vysvětlila jejich zápletky a poté jsem se pustila do obsahu a strukturálně ho rozebrala především s ohledem na téma a základní filozofické myšlenky díla. Navíc jsou stručně uvedeny společné charakteristiky děl Hordubal, Povětroň a Obyčejný život. Ve třetí kapitole článku začínám svou analýzu epistemologie. Protože hlavním výzkumným obsahem epistemologie je povaha, původ a rozsah vědění ve filozofii, stejně jako důležité odvětví souvisejících otázek, jako je ospravedlnění, racionalita nebo víra – před konkrétním rozбором epistemologie jsem nejprve pojednala o definici vědění. Pak

jsme diskutovali o Gettierova problému. Gettierova problém znamená, že tři prvky v definici znalostí nejsou pravdivé za dvou specifických podmínek. Dvě komplementární teoretické myšlenky teorie a Gettierova problém vedou k hrubé definici znalostí – znalost je rozpoznání a identifikace určité události, která je považována za pravdivou. Poté jsem analyzovala konkrétní školy epistemologie, kognitivní proces a hodnotu epistemologie. Při analýze konkrétních epistemologických škol jsem se také zaměřila na analýzu rozdílů mezi racionalismem a empirismem v epistemologických školách. Poté jsem ve čtvrté kapitole článku analyzovala konkrétní zobrazení epistemologie v Noetické trilogii, především na základě epistemologických škol představených ve třetí části, procesu porozumění a hodnoty epistemologie. V páté části analyzuji především myšlenku pragmatismu. Specifická analýza bude provedena ze tří hledisek: základní koncept pragmatismu, frakce pragmatismu a dopad pragmatismu na různé disciplíny. Pokud jde o šestou kapitolu, konkrétně jsem analyzovala základní koncepty pragmatismu v Noetické trilogii, frakce pragmatismu a dopad pragmatismu reflektovaný v Noetické trilogii na různé oblasti. Tato i čtvrtá část analyzuje konkrétní filozofické myšlenky odrážející se v konkrétních zápletkách. Nakonec v sedmé kapitole rozebírám rozdíl mezi pragmatismem a racionalistickou školou v epistemologii, protože epistemologické myšlení obsažené v Noetické trilogii ztělesňuje především myšlenku racionalismu, srovnávám jej s pragmatismem. Dále mě zajímají konotace epistemologie a pragmatismu a význam použití v Noetické trilogii. Stručně řečeno, nejprve analyzuji myšlenky obsažené v epistemologii a pragmatismu a poté je spojím s Noetickou trilogií pro komplexní analýzu a poté vyvozují závěry.

1. Úvod do života Karla Čapka a literárního pozadí

1.1 Stručný úvod do života Karla Čapka

Karel Čapek (1890-1938) byl významný spisovatel, dramatik a novinář v Československé republice. Svou literární kariéru začal před první světovou válkou. Vydal se na dráhu literární tvorby a vytvořil mnoho renomovaných literárních děl. Jeho literární díla mají také různá témata v různých společenských prostředích a mají velký vliv na čtenáře.

1.1.1 Rané literární osvětlení a vliv rodiny

V roce 1890, krátce po Karlově narození, celá rodina se přestěhovala do nového domu v Úpici. „V Úpici jeho tatínek Antonín Čapek a maminka Božena Čapkova se začala zajímat o podkrkonošský folklór. Karlům tatínek byl venkovský lékař. Na jednu stranu doktor Čapek získal od svých vděčných pacientů různé tradiční předměty a poté je vystavil v malém muzeu. Na druhou stranu se jeho manželka zamilovala do lidové literatury a sbírala různé příběhy, pohádky, rýmy, písně atd. Krasopisně sepsanou a svázanou knihu poslala paní Čapkova na Národopisnou výstavu, která se konala v Praze roku 1895, kde sklídila velký úspěch. Získala nejen čestný diplom, ale také bronzovou medaili. Pyšný na ni byl nejen její manžel, ale i široká rodina včetně dětí.”¹ Doktor Čapek také založil Muzeum etnografie v Úpici. Karlově rodině se do uměleckého a spisovatelského okruhu dále dostala i jeho sestra a bratr.

1.1.2 Spisovatelská kariéra

V letech 1910 až 1911 odešel Čapek studovat do Berlína a Paříže, v roce 1915 se věnoval systematickému studiu estetiky a filozofie na Karlově univerzitě v Praze a získal doktorát. Na počátku své spisovatelské dráhy psal společně se svým bratrem Josefem a až v roce 1917 napsal svou první samostatnou knihu *Boží muka*. Za jeho 20letou spisovatelskou kariéru nejsou díla, která vytvořil, rozhodně ojedinělá, ale různorodá.

V jeho dílech se snoubí i témata společenského rozvoje různých epoch. Jeho

¹ Matka slavných synů i úspěšná sběratelka lidové slovesnosti. Jaká byla Božena Čapkova? 2.11.2020 Jana Horká

spisovatelskou dráhu lze zhruba rozdělit do tří období: první období (1910–1918), ovlivněno 1. světovou válkou, kdy Rakousko-Uhersko bylo poraženo a Česká republika, původně součástí Rakousko-Uherska, se stala samostatným státem. V tomto období Čapek vystudoval Univerzitu Karlovu a studoval principy estetiky a filozofie v univerzitě. Proto se Karlovy práce soustředily na filozofii a estetickou výchovu; ve druhém období (1919-1927), po 1. světové válce, země uznaly význam technologického rozvoje a začaly vyvíjet techniku. V tomto období Čapek ve svých dílech vyjadřoval strach, že technika porazí lidstvo. Navíc reagoval na vznik Československa a tehdejší společnost, která se tímto ocitla v chaosu. Mimo jiné se tak hodně věnoval kritice současného stavu společnosti. Třetí období (1928–1938) bylo obdobím nesoucím se ve znamení narůstajících fašistických tendencí v Evropě. Protože fašismus má rád používat řeči na vymývání mozků ke klamání široké veřejnosti, Čapek přeorientoval své psaní na filozofii, ideologicky se snažil bojovat proti fašistickému vymývání mozků a probudit veřejnost k hledání pravdy. Jeho díla v tomto období kromě krásy lidskosti navíc zahrnovala chválu krásy lidskosti.

1.2 Význam Noetické trilogie v Karlových dílech

Noetická trilogii vznikala převážně v letech 1933 až 1934. Tyto tři knihy se mohou zdát nesouvisející, ale díky podobným filozofickým myšlenkám utvářejí volnou, ale úzce související trilogii. Všechny tyto tři knihy popisují rozmanitost světa a relativitu pravdy z pohledu epistemologické filozofie. V rámci Čapkova díla patří Noetická trilogie ke střední a pozdní etapě jeho života. V této fázi Karlova díla zobrazují především dva aspekty, jedním je individualismus, popisující člověk a jako jednotlivce, a zkoumání více úhlů pohledu reality, druhým je zobrazení strachu z nástupu fašismu v předvečer druhé světové války. Je jasné, že tato práce patří k prvnímu typu. I toto dílo bylo napsáno na vrcholu Karlovy tvorby, kdy napsal mnoho podobně stylizovaných románů, přičemž všechny obsahují určité filozofické myšlenky. Například Povídky z jedné kapsy, v němž autor reflektuje filozofické myšlení relativismu, kterému nedává zcela zapravdu a konečný závěr nechává na čtenáři. V tomto typu románů autor objektivně a pravdivě popisuje proces události z

objektivní perspektivy a z události pak odvozuje filozofickou pravdu, která se za událostí skrývá, což je velký úspěch v Karlově spisovatelské kariéře.

1.2.1 Význam Noetické trilogie z tematického hlediska

Témata všech tří knih se zaměřují na zkoumání života, spravedlnosti a morálky. Čapek se ve svém psaní zaměřuje na myšlenky o lidské povaze. Je to pro něj nový pokus, který ztělesňuje jeho jedinečné myšlení o složitosti lidského poznání, rozpoznání nejasných hranic mezi pravdou a lží, stejně jako jeho rozjímání a vhled do témat smyslu života, osudu a svobody. Tento druh námětu je v Karlových dílech poměrně vzácný. Zázemí tvořící toto téma je neoddelitelné od sociálního zázemí. V tomto období byl nacismus na vzestupu. Nacismus, který se neostýchal využít radikální propagandy, aby oklamal masy. Čapkovo dílo hlásalo relativitu hledání pravdy a vycházela ze tří rovin života, spravedlnosti a morálky. Toto téma je vrcholem i v Karlových dílech.

1.2.2 Význam Noetické trilogie z hlediska techniky

Všechny tři práce využívají metodu vkládání rozumu do věcí. Tato technika velmi napomáhá struktuře článku. Podporuje organické spojení mezi dějem a tématem, takže čtenář není oddělen od děje, a nepřekvapí jej ani to, když je přinucen se ponořit do filozofických myšlenek nebo teorií, jimiž je celá dějová linka propletena, utváří kompletní celek. Tento přístup navíc umožňuje z děje pochopit hluboký význam tématu intuitivněji a jasněji. V Noetické trilogii Čapek tuto techniku hojně využívá a vytváří tak unikátní strukturu, která dokládá Karlův hluboký vhled do literární tvorby a literárního zpracování. Z hlediska Čapkova díla má Noetická trilogie obrovský význam, odráží autorův jedinečný styl psaní a dovednosti jak z hlediska tématu, tak struktury. Autor dovedně spojuje románovou zápletku a filozofické myšlenky, aby vzniklo tak přirozené dílo. Díky tomu je Noetická trilogie pokladem Karlova literárního dědictví, který čtenáře hluboce fascinuje a inspiruje.

2. Přehled obsahu a struktury Noetické trilogie

Noetická trilogie Karla Čapka se skládá ze tří knih. Jsou to Hordubal, Povětroň a obyčejný život. Tyto tři knihy mohou tvořit volnou trilogii, protože mají podobné filozofické myšlenky. K vyjádření těchto myšlenek využívá Čapek tři různé

příběhy, jež se však opírají o podobná témata a jsou téměř analogicky strukturovány.

2.1 Analýza obsahu a struktury Hordubala

2.1.1 Úvod do Hordubalské zápletky

První díl pojednává především o návratu Juraje Hordubala do rodného města podkarpatské Rusi ze Spojených států po osmi letech mimo domov. Nashromáždil nějaké úspory z práce horníka ve Spojených státech, naivně fantazíroval o setkání se svou krásnou ženou a dcerou a ušetřených 700 dolarů použil na nákup polí a krav. Když se ale vrátil domů, manželka a dcera ho nepřivítaly s takovou radostí, jak si představoval. Když se potkali, manželka ho přivítala zasmušilým výrazem a dcera mu nebyla nablízku, utekla k jinému muži – Štěpánovi. Štěpán byl ženichem Juraje rodiny, vypadal mnohem více jako pán domu než Juraj. Zvláště když viděl Štěpána probírat ekonomické záležitosti s manželkou Polanou, připadal si Juraj jako outsider. A když si jde odpočinout do místního baru, autor popisuje své rozhovory s přáteli a vesničany. Ukazuje náklonnost hlavního hrdiny Juraje k rodnému městu. Když mluvil se s ostatními venkovany, zjistil, že jeho žena, kterou považoval za krásnou a věrnou, cizoložila se Štěpánem. Sňatku se však nechtěl vzdát a snažil se to vyřešit, dokonce se Štěpánem zasnoubil svou dceru Hafii, nezměnil tím však lhostejnost jeho ženy k Němu samému. Když jednoho deštivého dne šel navštívit svou kamarádku Míšu, měl horečku a Polana se o něj kvůli svému manželskému stavu chtě nechtě starala. Přesto žil ve chlévě. Druhá část se dozvídáme, že deset dní poté, co měl Juraj horečku, byl nalezen mrtvý ve své posteli. Policie to přijela prošetřit a zjistila, že Juraj nezemřel na zápal plic způsobený horečkou, nýbrž že byl zavražděn. Policie rychle označila Štěpána a Polanu za podezřelé. Ve třetím díle se podezřelí Štěpán a Polana hájí u soudu. U soudu dvojice obvinění z vraždy odmítla. Protože se ale Juraje peníze našly ve Štěpánově domě, došlo nakonec k přiznání obou dvou načež je soud odsoudil za jejich zločiny. Soudní lékař Juraje pitval a jeho srdce vložil do zavařovací sklenice a poslal znalcům na posouzení. Při převozu se však jeho srdce nevysvětlitelně ztratilo a nikdo ho nikdy nenašel.

2.1.2 Hordubal –obsahová analýza

Tato kniha je napsána v chronologickém pořadí. První kapitola se zaměřuje na

Hordubala návrat a jeho zjištění, že s jeho ženou není něco v pořádku. Druhá kapitola hovoří především o vyšetřování případu vraždy Juraje. Třetí a závěrečná kapitola se věnuje procesu a odsouzení Štěpána a Polany, vrahů Juraje.

Autor v celé knize věnuje velkou pozornost vykreslení psychologie hlavního hrdiny. Složitá, a dokonce poněkud rozporuplná psychologie hlavního hrdiny je vrcholem této knihy. Například v knihu, „Kdybych teď ležel v chlévě a slyšel nějaké kroky, – vstal bych? I nevstal. Zavolal bych, kdo tam? Nezavolal, jenom dech tajil. Ach, Hospodine, což mám hlídat dospělé lidi? Inu, hlídal jsem, pravda, a dělal, jako bych kdesi cosi robil potmě. Copak můžeš srdce někomu uhlídat? Hloupý jsi, hloupý!“² V této pasáži autorův popis velmi dobře odráží Juraje komplexní psychologii. Nejdříve měl autor pocit, že se ke Štěpánovi choval velmi dobře a slušně, ale později došel k závěru, že nic nez může, Štěpánovu srdci dobře nerozumí, a ještě si vyčítal, že je hloupý. Navíc, když autor popisuje psychologické aktivity hlavního hrdiny, nepopisuje jednoduše jeho vnitřní myšlenky, ale používá také některé popisy scenérie, aby vytvořil shodu s vnitřními pocity hlavního hrdiny, světlé a krásné scenérie obecně symbolizuje Juraje dobrou náladu, zatímco chladná a temná scenérie odráží Juraje vnitřní osamělost a smutek. Skvělým příkladem je např. pasáž: „a už není nic. Všecko jedno. Nu, chvála Bohu, odlehlo člověku. Tú – tú – tú, vytrubuje v dálce ponocný; a hvězd tolik, že člověk trne.“³ Autor pomocí větru vanoucího v noci ukazuje, že Hordubal je ztracený v maličkostech života, potuluje se po svém domě, aniž by měl co dělat, a jeho srdce je plné ztráty a prázdnoty. Jeho smysl pro zodpovědnost za rodinu a vzpomínky na minulost se prolínají a uvrhují ho do nekonečného bloudění a bolesti. Tato technika psaní odráží i Karlovu snahu o krásu. Dbá na organické propojení mezi přírodní scenérií a srdcem lidí. Využívá zjištěné skutečnosti přírodních jevů a pomocí technik umělecké tvorby je v konkrétních časech v díle reflektuje vnitřní emoce postav. Tato metoda psaní umožňuje čtenářům lépe se vžít do děje a osobně prožívat vnitřní pocity postav. I to je součástí estetiky. Čapek tuto metodu používá k tomu, aby nepopisoval vnitřní proměny postav, ale také

² Karel Čapek, Hordubal, 1941, František Borový

³ Tamtéž

nechce, aby jeho popis ovlivnil úsudek čtenářů. Používá metodu objektivního popisu přírodní scenerie, aby čtenáři pochopili její význam. také v souladu s jeho objektivní a dialektickou filozofií. Při popisu vyšetřování vraždy hlavního hrdiny Juraje ve druhé kapitole autor využívá diskusí mezi dvěma lidmi, policisty Bieglem a Gelrajem, aby zjistil pravdu o případu.

V této části se zkoumání pravdy neprojeví rychle, ale autor záměrně vede čtenáře k odhalování pravdy krok za krokem. Použití této metody také odráží filozofickou myšlenku, kterou chce kniha vyjádřit – pravda je relativní, neexistuje úplně správné nebo nesprávné a pravda není univerzální. Pravdy je jen tolik, kolik jsme schopni vidět.

U třetího dílu je velmi strohý autorův popis obhajoby podezřelých Polana a Štěpána u soudu, své zločiny nejprve popírali, ale nakonec kvůli klíčovému důkazu – Jurajovy peníze byly nalezeny ve Štěpánově domě – zaplatili i Polana a Štěpán za své zločiny. Je ale zdánlivě jasná pravda skutečně pravdou? každý nemusí nutně chápat pravdu o tomto konci stejně. To odráží myšlenku, kterou chce autor příběhem vyjádřit. A na závěr článek končí jednou větou: „Srdce Juraje Hordubal se kdesi, ztratilo a nebylo nikdy pohřben.“⁴ Vyjde najevo, že Juraje srdce chybí, což je také záhada, kterou Čapek čtenářům zanechává. Symbolizuje také Karlovo filozofické myšlení. Konec v knize nemusí být nutně pravdou celé věci, je to jen pravda, kterou můžeme vidět, nikoli pravda objektivní.

2.1.3 Hordubal – strukturální analýza

V první řadě autor využívá čas jako vodítko k propojení vývoje celé zápletky. To nejen usnadňuje autorovi hierarchické uspořádání děje, ale také usnadňuje čtenářům srozumitelnější čtení a analýzu událostí, zejména ve druhé kapitole o vyšetřování. Autor propojuje události na základě příčiny a následku, čímž dává celé knize jasnou lineární strukturu. Zejména ve druhé kapitole článku má popis Biegla a Gelraje vyšetřování případu znaky velmi typického psychologického románu. Nakonec autor také používá metodu popisu z více úhlů. Výhodou této metody je, že může autorovi pomoci při psaní uchopit mnohostrannou a komplexní realitu. Navíc dává čtenáři

⁴ Tamtéž

zkoumajícího filozofické myšlenky této knihy možnost ji objektivně a komplexně analyzovat.

Toto strukturální uspořádání také odráží filozofické myšlení knihy. A co se týče aranžmá konce, ztráta Juraje srdce jen odráží myšlenky, které chce autor zdůraznit, a také naznačuje téma příběhu.

2.2 Analýza obsahu a struktury Povětroně

2.2.1 Souhrn pozemku Povětroně

Jednoho dne přišel do nemocnice zraněný muž. Zranil se při havárii, když se s letadlem ocitl v bouři a letadlo se zřítilo. Pilot, který s ním byl v kabině, na místě zemřel. Když byl převezen do nemocnice, byl jeho zdravotní stav velmi špatný a v podstatě se nacházel ve stavu blízké smrti. Byl bez dokladů a kvůli zranění měl obvázaný obličej. Tento muž okamžitě upoutal pozornost několika lidí – jeptiška, jasnovidec a básník. Tito návštěvníci udělili neznámému člověku nové jméno – X. Jeptiška, jasnovidec a básník začínají zkoumat mužovu identitu. Pro muže také vytvořili tři příběhy na základě jejich představ o jeho identitě a životě a výsledky jeden po druhém sdělili lékaři. První z nich je jeptiška, která muže spatřovala několik nocí za sebou ve velmi živých snech. Muž se jí zjevil bez obvazu na tváři. Vyprávěl jeptišce o svém životě. O matku přišel jako velmi malý, od dětství byl závislý na otci, s nímž vyrůstal. Jeho vztah s ním nebyl harmonický, ale nakonec po něm zdědil peníze.

Začal si užívat života, chodil do barů pít, povídal si s ženami a jeho život byl jako klišé milostný film. Zamiloval se do jednoduché a nevinné dívky. Po čase si však uvědomil, že na ní neshledává výjimečného a rychle ji opustil. Brzy si ale uvědomil, že se do ní opravdu zamiloval a nemůže bez ní žít. Nechtěl čekat, proto ji šel ihned hledat, přestože venku řádila bouřka.

Druhým je jasnovidec. Tvrdí, že se vkradl do mysli pana X a vyčetl jeho život telepatii z jeho mysli. Ohledně dětství X měli jasnovidec a jeptiška téměř stejné vysvětlení ztratili matku a vyrůstali s otcem, ale s jeho otcem neměli dobrý vztah. Nicméně v Jasnovidcově vysvětlení, je pan X chemik. Když byl mladý, objevil novou sloučeninu, ale za svůj objev nezískal uznání, ba dokonce za něj čelil

posměchu. Po letech zjistil, že se za něj někdo vydával a tvrdil, že sloučenina, kterou objevil, je jeho vlastní. Aby dokázal, že je skutečným objevitelem, spěšně nastoupil do letadla, aby zaletěl nesrovnalost vyřešit.

Třetí je básník, který se také snaží rekonstruovat život pana X. Básník o své životní zkušenosti dokonce napsal článek. Ale v básníkově interpretaci byl pan X synem milionáře, nicméně kvůli špatnému vztahu s otcem byl vyhozen z domu. I když se nechtěl podrobit otci, chtěl s ním vyjednávat kvůli lásce, tak rychle nastoupil do letadla.

2.2.2 Obsahová analýza Povětroň

Tato kniha zkoumá život a identitu pana X ze tří různých perspektiv. První část je napsána v chronologickém pořadí, vyprávějící příběh pana X od vstupu do nemocnice až po jeho smrt. Druhá část je retrospektiva, vyprávějící příběh dětství a mládí pana X. Čapek zde opět využívá svého distinktivního stylu popisu situace. Využil rozsáhlých popisů scénérie a antropomorfních technik vyjádření vnitřních emocí postav a náznaků na vývoj událostí. Například: „prudký vítr ohýbá v nárazech stromy v nemocniční zahradě. A pokaždé se ty stromy tak hrozně rozčílí, uvádí je to v zoufalství, zmítají sebou jako zástup v panice; nyní se zastavují a třesou se, to nás to prohnalo, tiše, neslyšíte nic? Běžme, běžme, už je to tu zas.“⁵ Tato pasáž nejen ukazuje úzkostnou a bolestivou náladu lékaře, ale odráží také naléhavost situace, když byl pan X takřka smrtelně raněn, odvezen do nemocnice. Za druhé, pokud jde o téma, dobře vyjadřuje filozofickou myšlenku knihy. Téma se zdá být o identitě a životě pana X, ale ve skutečnosti to také odráží, že perspektivy každého jsou odlišné, byť mezi nimi existují podobnosti. Například jeptišky, jasnovidci a básníci mají různá vysvětlení, proč pan X nastoupil do letadla za bouřlivého počasí, ale jejich spekulace o ztrátě matky a špatném vztahu s otcem během dětství jsou neočekávaně stejné. I toto svědčí o tom, že na světě neexistuje jednoznačný koncept správného či špatného a podobně neexistuje žádná absolutní stejnost nebo rozdílnost v dialektickém filozofickém myšlení. Dohady jeptišky, jasnovidce a básníka o panu X jsou navíc v

⁵ Karel Čapek, Povětroň, 1941, František Borový

souladu s jejich profesní charakteristikou. I když jsou jejich spekulace divoké a dramatické, jsou rozumné a nalezneme v nich spojitost s profesionálními charakteristikami všech tří. Spatřujeme to i ve skutečnosti, že příběhy, které panu X přisuzují jednotliví návštěvníci, jsou v některých bodech shodné, jsou často v rozporu s rozdíly realitou. Každý vypravěč tedy může nabídnout pouze své domněnky, nikoli skutečnou realitu. To také dobře odráží téma románu: složitost lidského vnímání reality. Každý by měl tolerovat rozmanitost věcí kolem sebe a jeden člověk se nemůže dívat na jednu věc pouze z jedné perspektivy. V zakončení příběhu můžeme vidět podobnost s Hordubalem. „Veliké. Víte, že už dostali zprávu? Depeši z Paříže. Bylo to soukromé letadlo. “Chirurg zvedl oči.“ „Nu a?“ „Nevím, jak se jmenuje, jméno přišlo zkomoleno; ale byl zapsán jako Kubánek.“⁶ To říká jedinou jistou pravdu: letadlo mířilo do Evropy z Kuby. Podobně nacházíme jedinou jistou pravdu v Hordubalovi, a to v Hordubalu zповědi o ztrátě Juraje srdce. V obou dílech je využito minimalistické metody, aby byl čtenář po nějakou dobu zanechán v napětí, podnítit čtenářovu fantazii. Zároveň role, v níž se nachází autor, není role vše vědoucího vypravěče, ale spíše pozorovatele, jehož náhled na věc vychází z objektivního pozorování, ale nemusí nutně jít o objektivní pravdu.

2.2.3 Statická analýza Povětroně

Struktura tohoto článku je velmi jasná a je rozdělena zhruba do tří částí. V každé části jedna osoba vysvětlí svůj vlastní úhel pohledu a odhalí své myšlenky a představy o identitě a životě pana X. Pomocí této struktury můžeme plně docenit obecný obsah epistemologie. „Epistemologie je individuální pohled na znalosti, to jest individuální přesvědčení o znalostech a získávání znalostí.“⁷ V epistemologii klademe důraz na koncept individuí, neboť každý jednotlivec, tedy řeholnice, jasnovidec a básník, od povídají svými rozdílnými výpověďmi a kognitivním způsobem na epistemologickou otázku: Co víme a jak to víme. Autorovo použití této struktury je důsledné pro vyjádření filozofie. Ve zdánlivě odlišných poznacích se skrývají i některé podobné spekulace.

⁶ Tamtéž

⁷ Epistemologie. Stanfordská encyklopedie filozofie

Tento druh průnikové struktury, ve které je váš pohled částečně mým pohledem a můj pohled je také částečně vaším pohledem, nejenže způsobuje, že struktura článku navzdory všemu nevypadá nahodile, zároveň však umožňuje jednotlivým částem do sebe těsně zapadnout. Čapek navíc Nezkombinoval jejich pohledy, nýbrž je ponechal odděleně, čímž čtenáři usnadnil.

2.3 Analýza obsahu a struktury Obyčejného života

2.3.1 Souhrn zápletky Obyčejného života

Jeden železničář v důchodu si myslel, že zemře, a tak se rozhodl sepsat svůj životopis, aby zaznamenal své zážitky a život. Poté, co dopsal svou autobiografii, dal jeho lékař dílo k přečtení panu Popelovi.

V prvním díle se vysloužilý železničář zamýšlí nad svým životem. Během jeho dětství byla jeho matka jemná a citlivá, byla na něm přehnaně závislá a dávala mu hodně lásky. Jeho otec byl tesař, žil ve svém vlastním světě s dřevěnými deskami. Právě proto, že se narodil a vyrůstal v této rodině, měl klidnou povahu, zato však neměl žádný vlastní názor. Ve škole také neměl žádné kamarády, kromě malé holčičky. Holčička byla cizinka, která bydlela s rodiči v nedalekém karavanu. Jako dítě se do ní bláznivě a dětsky zamiloval. Po nějaké době se však dívka i její rodiče odstěhovali. Na vysoké škole vynechával hodiny, ale byl také posedlý poezií, a nakonec byl ze školy vyloučen. Začal tedy pracovat na železnici, ale pro zdravotní důvody byl přeložen na malé nádraží v horách. Tam se zamiloval a oženil s dcerou železničáře. Dokonce si koupil nádraží a pečlivě se o něj staral. Byl pracovně vytížený a o svou ženu se moc nestaral, ta ho ale stále milovala a starala se o něj. Za první světové války se věnoval proti císařské špionáži, po válce našel práci na ministerstvu železniční dopravy, v níž setrval až do důchodu.

Ve druhé části se vysloužilý železničář zamýšlí nad svým životem. I když se jeho život zdá obyčejný, ve skutečnosti tomu tak není. Během svého života zjišťoval, že se v něm nachází další osobnost, které se vzpírá proti jeho povaze a jedná zcela nezávisle. Vypadal jako obyčejný a dobrosrdečný člověk, ve svém srdci se tak však necítil. Toužil být středem pozornosti a byl pro to ochoten udělat cokoli. Jeho matka a manželka pro něj obětovali téměř vše, za což byl velmi šťastný, protože chtěl, aby se

všechno kolem něj točilo jen kolem něj. Nakonec si uvědomil, že v jeho srdci se nacházejí i jiné osobnosti, které byly egoistické a sobecké. Byl vyčerpán psaním své autobiografie a o několik dní později zemřel.

2.3.2 Obsahová analýza Obyčejného života

Za prvé je nutno uvést, že jde o retrospektivní dílo. O životě tohoto obyčejného železničáře se dozvídáme z výměny názorů mezi lékařem a panem Popelem na zahradě. Začátek knihy je ozvěnou konce, začíná rozhovorem lékaře s panem Popelem. Z tohoto rozhovoru se dozvídáme o smrti železničáře. Na konci autor obrací perspektivu zpět do zahrady, kde doktor a pan Popel mluví o železničáři Autobiografické. Díky tomu se příběhy v knize lépe propojují a utvářejí celek. I v této knize Čapek hodně používá personifikaci a metaforu. Například: „To je divné, myslil si pan Popel; číst písmo nebožtíka, to je jako se dotýkat mrtvé ruky.”⁸ Tato pasáž přirovnává čtení článku zesnulého k dotyku ruky mrtvého. Navenek to působí, že pan Popel má pocit, že kniha na něj působí zvláštním dojmem. Vyjadřuje však také úctu pana Popela nad knihou. Přiznává, že čtení rukopisu samotného autora je záležitost, která vyžaduje respekt, stejně jako se mohou dotknout ruky zesnulého pouze příbuzní, když jsou v jeho blízkosti. Za druhé, tématem této knihy je zkoumání sebe sama, což také vyjadřuje úhel pohledu: lidský život je cestou neustálého zkoumání a sebeobjevování. V epistemologické rovině pak mluvíme o tom, že poznání sebe sama je nikdy nekončící proces. „V procesu porozumění myšlení neustále popírá svou vlastní abstrakci a činí chápání předmětu konkrétnějším, čímž dosahuje svého vlastního účelu, kterým je sestavení sebe sama.”⁹ Z toho plyne i druhá část díla, která je ohlédnutím železničářů v důchodu nad jejich vlastním životem. V druhé části Čapek formou dialogu reflektuje úvahy železničářů o jejich životě. Vykresluje tak vnitřní boje a úvahy železničářů.

2.3.3 Strukturální analýza Obyčejného života

Největším strukturálním rysem této knihy je spjatost začátku a konce.

⁸ Karel Čapek, *Obyčejný život*, 1937, František Borový

⁹ Jian Xie, *Přehled marxistické filosofie: Epistemologie*

Echo začátku a konce dokonale spojuje celou strukturu v jednotný celek. Navíc může jít o nástroj, jak čtenáře více pohltit. Dialog mezi lékařem a panem Popelem plynule navazuje na autobiografii železničáře. Čtenář tak není zaskočen náhlým předělem mezi dvěma scénami, neboť dochází k plynulému přechodu. Na začátku je navíc vysvětleno, jak železničář nakonec dopadne. Tato technika, kterou nazýváme flashback, má potenciál v čtenáři vzbudit zvědavost a zesílit pocit napětí. Dějová smyčka se nakonec vrací k rozhovoru mezi lékařem a panem Poplem na zahradě, jde tak o ozvěnu začátku příběhu. Autor se tak vyhýbá rozštěpení příběhu, navíc tento přístup echa začátku a konce může zpřehlednit strukturu příběhu. Tyto dvě postavy — lékaře a pana Popela — není třeba uprostřed článku zmiňovat. Autor se rozhodl knihu pojmenovat *Obyčejný život*, protože první část je o běžném životě železničářů, odkazuje se tedy na název knihy. Druhá část pojednává o neobyčejném životě železničářů, čímž je vytvořeno spojení s první částí a názvem. Kontrast mezi názvem díla a neobyčejností železničářova života zvyšuje zajímavost článku a lépe zvýrazní tematické zkoumání sebe sama. Navíc kontrast mezi první částí a druhou částí je odpovídající, což také činí výrobek hladkým a těsným.

2.4 Společné charakteristiky děl Hordubal, *Povětroň*, *Obyčejný život*

Za prvé, pro filozofické úvahy a tematické zkoumání: Každá kniha zkoumá filozofické myšlenky do hloubky a vyjadřuje tyto myšlenky prostřednictvím příběhu a charakterizace. Dotýkají se obsáhlých témat, jako je smysl života, individuální poznání a vztah mezi pravdou a realitou. Prostřednictvím popisu vnitřního světa postav a zkoumání vývoje událostí je demonstrováno autorovo hluboké uvažování o lidském životě a společenských jevech. Autor navíc využívá komplexní tvorbu postav. Hlavní postavy ve třech knihách jsou složité a propracované, s bohatými vnitřními světy a jedinečnými životními zkušenostmi. Jejich chování a rozhodování není ovlivněno pouze vnějším prostředím, ale také osobními emocemi, morálními koncepty a hodnotami. Autor ukazuje složitost a rozmanitost lidské povahy hlubokým popisem vnitřních bojů a rozporů postav. Pokud jde o konstrukční uspořádání, i zde existují podobnosti. Všechny tři knihy demonstrovují autorovu vynalézavost při strukturování příběhů.

Ať už se jedná o použití časových vodítek k propojení děje, popis událostí z více úhlů, ozvěnu začátku a konce k vytvoření úplnosti nebo použití technik flashbacku k vytvoření napětí a změny perspektiv, aby vzbudil zájem čtenářů, všechny demonstrují autorovu schopnost flexibilního aplikování konstrukčních uspořádání. Tyto chytré strukturální návrhy dělají příběh barvitější a čtenáři se do něj snadněji ponoří. Navíc je ve třech dílech spousta popisů přírody a scénérií, ať už v ději nebo v popisu vnitřních pocitů postav. Tyto popisy nejen zasazují děj do živého pozadí, ale také odrážejí vnitřní emoce a myšlenky postav, a to prostřednictvím změn přírodních scénérií. Toto organické spojení mezi přírodní scénérií a mentalitou postav dodává příběhu vrstvení a hloubku. Pokud jde o konce tří knih, autor nechává prostor pro napětí a úvahy. Každá kniha do určité míry zanechává čtenáře v napětí a zároveň nabízí prostor k přemýšlení. Toto umožňuje čtenáři zamyslet se nad hlubším smyslem příběhu nebo přemítat o různých směrech, kudy by se konec příběhu mohl ubírat. Tento druh prázdného prostoru nejen zvyšuje čtenářův pocit účasti a potěšení ze čtení, ale také činí příběh inspirativnějším a hlubším.

Abych to shrnula, tyto tři knihy mají něco společného, pokud jde o filozofické myšlení, tvorbu postav, strukturální uspořádání, popis scény a prostor pro přemýšlení atd., což dokazuje autorovo hluboké porozumění a vynikající dovednosti v literární tvorbě.

3. Epistemologie a vědění

„Epistemologie je důležité odvětví filozofie, které studuje povahu, původ a rozsah znalostí a související otázky ospravedlnění, racionality nebo víry.“¹⁰ Od starověku až po současnost lidé vedli důkladné diskuse a přemýšleli o otázkách, jako je povaha vědění, zdroj vědění, hranice vědění a zákony vědění. Mezi základní otázky patří: „Co víme?“, „Co znamená říkat, že něco víme?“, „Jak víme, že víme?“ a „Na čem jsou založena naše přesvědčení?“^{11 12 13} Vzhledem k tomu, že je epistemologie studium

¹⁰ Epistemologie. Encyklopedie Britannica [22 červen 2020] (Originální obsah archivován 14.června, 2015)

¹¹ Procházka, Avrum. "epistemologie". *Britannica.com*. Dostupné v archivu pořízeném z originálu dne 10. července 2019. Vyvolány 20 May 2022 .

¹² Steup, Matthias; Neta, Ram (14. prosince 2005). "Epistemologie". *Stanfordská encyklopedie filozofie* (vydání podzim 2020). Výzkumná laboratoř metafyziky, Stanfordova univerzita. Dostupné v archivu pořízeném z originálu 9. ledna 2023. Vyvolány 22 May 2022 .

¹³ Wenning, Carl J. (podzim 2009). "Vědecká epistemologie: Jak vědci vědí, co vědí" (PDF). *Časopis pro vzdělávání učitelů fyziky online*. 5 (2): 3–15. Dostupné v archivu (PDF) z originálu dne 23. června 2010. Ověřeno k 23 August 2017.

otázek

souvisejících se znalostmi, pak chceme-li mít úplnější a komplexnější koncept epistemologie, musíme nejprve porozumět definici znalostí.

3.1 Definice znalostí

Od starověkého Řecka začalo mnoho filozofů studovat definici vědění. Navíc nejen v západních zemích je za nejdůležitější nezápadní antický epistemologický koncept považován „Pramana“¹⁴Slavní starověcí řečtí filozofové Platón a Aristoteles mají na definici vědění své vlastní názory. Platón mimo jiné rozvinul definici vědění ve svém díle Θεαίτητος (Theaitétosz dialog). Platón věřil, že vědění je něco, co je dokázáno jako pravdivé a je věřil. Pro tuto větu existují tři standardy, dokázané, pravdivé a věřili. Toto je také raný prototyp definice znalostí. Teorie JBT, složená z těchto tří standardů, byla ve 20. století zpochybněna. Americký filozof Edmund Gettier navrhl mnoho protipříkladů a publikoval článek v časopise „Analysis“ v roce 1963¹⁵poukazující na to, že teorie JBT je neúplná a stále má mezery. Ve dvou případech dokázal, že i něco, co splňuje tyto tři podmínky, není nutně znalost. Tyto dvě podmínky jsou: V prokázané části může člověk uvěřit prokázané lži, například: A a B Jsou přátelé. A řekl B, že viděl v jezeře 5 metrů vysokou vodní příšeru a vyfotografoval ji. B věřil A. Fotografie takzvané vodní příšery však vznikla poté, co A vyrobil model a umístil jej do jezera. Proto pro B věřil osvědčené iluzi. Druhou podmínkou je, že když někdo věří, že jedna věc je pravdivá, pak usoudí, že je pravdivá i věc druhá. Například: C utrpěl zlomeninu a profesionální lékař mu řekl, že bude trvat tři měsíce, než se zotaví. C usoudil, že může chodit po třech měsících. To, co vydedukoval, se potvrdilo, ale nebyla to znalost. Co tyto dvě podmínky tvoří, se nazývá Gettierova problém. Prostřednictvím těchto dvou vzájemně se doplňujících myšlenek můžeme zhruba dospět k definici vědění. Znalosti jsou rozpoznání a identifikace určité události, která je považována za pravdivou.

3.2 Stručný popis epistemologie

¹⁴ PHUNTSHO, karma. Posouvání hranic: Pramana a ontologie v Dharmakirisova epistemologie. *Journal of Indian Philosophy*. 2005, roč. 33, čís. 4, s.401–419. Dostupné online [cit. 2021-08-19]. ISSN 0022-1791.

¹⁵ *Analysis*, Vol. 23, pp. 121–123 (1963). doi:10.1093/analys/23.6.121

Po pochopení definice znalostí je epistemologie důležitým odvětvím filozofie, která studuje otázky související se znalostmi. Podívejme se nyní na otázky, jako jsou epistemologické školy, kognitivní procesy a hodnota epistemologie.

3.2.1 Hlavní školy epistemologie

Pokud jde o epistemologii, různé filozofické školy a myslitelé na to mají různé názory, a tak tvoří různé školy, mezi hlavní školy patří racionalismus, empirismus, osvícenství a dialektický materialismus. Za prvé, pro racionalismus věří, že původ znalostí spočívá v rozumu. Filozofové jako Platón a Descartes tvrdili, že lidské kognitivní schopnosti pocházejí z a priori racionálních principů. Byli přesvědčeni, že prostřednictvím myšlení, uvažování a reflexe mohou lidé získat znalosti přesahující smyslovou zkušenost. Například Descartovo „Myslím, tedy jsem“¹⁶ vyjadřuje racionalistický názor, že myšlení je základem poznání, a proto je původem poznání rozumová činnost. Za druhé, empirismus věří, že původ znalostí spočívá ve zkušenosti. Filozofové jako Locke a Hume věřili, že lidské poznání pochází z pocitů a zkušeností. Prosazovali myšlenku, že lidská mysl je zpočátku prázdný list papíru (Locka „prázdná teorie“) a že znalosti lze utvářet pouze přímým vnímáním vnějšího světa a hromaděním zkušeností. Proto původ poznání spočívá ve smyslovém vnímání a hromaděním zkušeností vnějších objektivních věcí. Osvícenství navíc zdůrazňuje, že původ vědění spočívá v osvětlení a vzdělání. Kant věřil, že lidská kognitivní schopnost je omezena zkušeností, je však také vedena racionalitou a ovlivněna vzděláním. Výchovou a osvětlením tak mohou lidé překročit smyslovou zkušenost a dosáhnout vyšší úrovně porozumění. Proto je původem porozumění nejen smyslová zkušenost, ale také vedení racionality a vliv vzdělání. Konečně je tu dialektický materialismus, který věří, že původ vědění zahrnuje jak rozum, tak zkušenost. Marxismus věří, že lidské chápání je odrazem objektivního světa, který je omezený jak smyslovou zkušeností, tak společenskou praxí a historickými podmínkami. Původ poznání tedy spočívá ve vnímání objektivního světa a činnosti myšlení, které jsou výsledkem interakce mezi hmotou a duchem.

¹⁶ Bertrand Russell, History of Western Philosophy

Abych to shrnula, epistemologie je komplexní problém a různé filozofické školy a myslitelé mají různé názory. Racionalismus klade důraz na racionální činnosti, empirismus klade důraz na smyslovou zkušenost, osvícenství klade důraz na vzdělání a osvícení a dialektický materialismus pokládá původ vědění za výsledek vzájemného působení hmoty a ducha.

3.2.1.1 Rozdíl mezi racionalismem a empirismem

Racionalismus a empirismus jsou dva důležité epistemologické pohledy v dějinách západní filozofie, které zkoumají zdroj, povahu a rozsah lidského poznání z různých perspektiv.

Za prvé, racionalistická pozice tvrdí, že zdroj lidského poznání spočívá v rozumu a schopnosti myšlení, a obhájí získání pravdy prostřednictvím uvažování a logické analýzy. Racionalismus zdůrazňuje důležitost apriorních znalostí, to znamená, že lidské bytosti mají vrozené znalosti, které se nespolehnají na zkušenost, ale jsou získávány přímo prostřednictvím procesů myšlení, jako jsou matematické a logické zákony. Racionalismus se také zaměřuje na koncepty a ontologii, snaží se odhalit pravdu analýzou podstaty konceptů a ustanovit, že pravda existuje v konceptech a ontologii. Empirismus věří, že zdroj lidského poznání spočívá ve zkušenosti a citění, a obhájí získávání pravdy prostřednictvím vnímání a zkušenosti. Empirismus zdůrazňuje důležitost vnímání a zkušenosti při získávání znalostí a věří, že veškeré znalosti jsou získávány nahromaděním vnímání a zkušeností vnějšího světa prostřednictvím smyslů. Z pohledu empirismu je lidská mysl zpočátku „prázdný list“ a veškeré znalosti jsou získávány z vnímání a zkušeností bez jakýchkoliv předchozích znalostí.

Za druhé, pokud jde o povahu vědění, racionalismus věří, že události jsou univerzální a nevyhnutelné. Pravda není omezena časem, prostorem a zkušeností, ale existuje v univerzálním a nevyhnutelném rozumu. Racionalismus inklinuje k analytickým tvrzením, tedy tvrzením, jejichž pravdivost lze odvodit analýzou významu předmětného konceptu, jako například: „Všichni svobodní lidé jsou svobodní.“ Racionalismus také věří, že matematika a logika jsou nejvyššími formami pravdy, protože jsou produkty čistého racionálního uvažování a nejsou narušeny smyslovou

zkušeností. Pro empirii klade empirismus důraz na zkušenost a relativitu. Empirismus věří, že pravda je produktem zkušenosti a je relativní k jednotlivcům a kulturnímu prostředí, takže je relativní a nejistá. Ve srovnání s racionalismem, který inklinuje k analytickým tvrzením, dává empirie přednost syntetickým tvrzením, to znamená, že znalosti o vnějším světě jsou odvozeny prostřednictvím pozorování a shrnutí smyslových zkušeností a faktů, jako je tvrzení: „Každý den vychází slunce na východě.“ Empirismus věří, že přírodní vědecké poznatky jsou důležitým zdrojem pravdy, protože jsou založeny na vnímání a pozorování přírodních jevů a jsou odvozeny prostřednictvím experimentování a ověřování.

Stručně řečeno, racionalismus zdůrazňuje racionalitu a schopnost myšlení a věří, že znalosti pocházejí z rozumu; zatímco empirismus zdůrazňuje vnímání a zkušenost a věří, že znalosti pocházejí ze zkušenosti. Racionalismus věří, že pravda je univerzální a nevyhnutelná, klade důraz na analytické výroky a matematickou logiku, zatímco empirismus se opírá o myšlenku, že pravda je relativní, klade důraz na komplexní výroky a znalosti přírodních věd. Racionalismus obhajuje existenci apriorních znalostí, zatímco empirismus existenci apriorních znalostí popírá a prosazuje, že veškeré poznání pochází ze zkušenosti. Racionalismus inklinuje k použití uvažování a logické analýzy, zdůrazňovat roli rozumu, zatímco empirismus inklinuje používat vnímání a zkušenost, zdůrazňovat empirické metody.

3.2.2 Proces porozumění

Proces poznávání se vztahuje ke specifickému obsahu a formě kognitivních činností, včetně vnímání, myšlení, úsudku, usuzování, zobecňování aj. Jde o komplexní proces psychologické činnosti. V procesu porozumění lidé neustále získávají a zpracovávají informace prostřednictvím činností vnímání a myšlení, čímž si vytvářejí porozumění objektivnímu světu. Následují některé důležité vazby a charakteristiky v procesu porozumění: První je vjemové porozumění. Percepční poznání je prvním stupněm poznání, kterým je přímé vnímání a poznávání objektivního světa prostřednictvím smyslů. Percepční poznání je přímé, konkrétní a intuitivní. Prostřednictvím smyslových orgánů mohou lidé vnímat věci a jevy ve vnějším světě, jako je vidění tvaru a barvy předmětů zrakem, slyšení velikosti a výšky

zvuků sluchem a snímání textury a teploty předmětů dotykem. Následuje racionální porozumění. Racionální poznání je druhým stupněm poznání a je to myšlenková a uvažovací činnost založená na percepčním poznání. Racionální chápání má vlastnosti abstrakce, zobecňování a nepřímosti. Prostřednictvím myšlení, analýzy a uvažování mohou lidé dále zpracovávat informace získané z percepčních znalostí, aby vytvořili abstraktnější a obecnější pojmy a posouzení. Například k abstraktním pojmům, jako jsou „zvířata“ a „rostliny,“ lze dospět porovnáváním a shrnutím konkrétních věcí získaných prostřednictvím více percepčních kognitivních poznatků. Třetím procesem je intuitivní uvědomění. Intuitivní poznání je intuitivní způsob poznání formovaný na základě percepčního a racionálního poznání a vyznačuje se náhlostí a přímostí. Intuitivní porozumění obvykle nevyžaduje dlouhý proces uvažování a analýzy, ale vzniká náhle v určitých specifických situacích. Když například matematik přemýšlí nad problémem a najednou má inspiraci pro řešení, patří tento druh znalostí k intuitivním znalostem. Konečně existuje vědecké porozumění. Vědecké chápání je systematický a teoretický způsob chápání formovaný na základě intuitivního porozumění a má znaky systematickosti a vědeckosti. Vědecké porozumění provádí hloubkový výzkum a zkoumání objektivního světa prostřednictvím řady vědeckých metod a prostředků, jako je pozorování, experiment, hypotéza a uvažování, a tvoří vědecké teorie a zákony. Vědecké porozumění klade důraz na objektivitu a ověřitelnost. Dále taky usiluje o porozumění a vysvětlení objektivních zákonitostí. V procesu porozumění se percepční, racionální, intuitivní a vědecké poznání prolínají, vzájemně se ovlivňují a společně tvoří komplexní chápání světa lidskými bytostmi. Neustálým vnímáním, myšlením a praxí mohou lidé neustále rozšiřovat rozsah a hloubku porozumění a postupně chápat zákonitosti a podstatu objektivního světa.

3.2.3 Hodnota epistemologie

Hodnota znalostí se vztahuje k důležitému významu znalostí pro praktickou činnost člověka a společenský rozvoj. Hodnota porozumění se odráží v následujících aspektech: Prvním je vedení praxe. Porozumění je předpokladem a základem pro vedení praxe. Jedině porozuměním mohou lidé správně objektivně zhodnotit svět a vést praktické činnosti. Za druhé, epistemologie také podporuje rozvoj. Porozumění

je hnací silou a zdrojem rozvoje lidské společnosti. Pouze neustálým porozuměním a zkoumáním můžeme podporovat rozvoj vědy, techniky a sociálních systémů.

Konečně, zlepšit lidské bytosti, porozumění je důležitým prostředkem ke zlepšení ideologické a morální sféry lidských bytostí. Pouze porozuměním lze zlepšit kultivaci ducha a morální kvalitu lidských bytostí.

4. Epistemologické prvky v Noetické trilogii

4.1 Epistemologické školy zapojené do Noetické trilogie

Především tři knihy Hordubala, *Povětrň* a *Obyčejný život tvoří volně spjatou Noetickou trilogii*, to znamená, že všechny tři knihy obsahují epistemologické myšlenky tří škol. V Hordubalovi lidé uvěřili pravdě o smrti Hordubala Juraje. Příčinu Juraje smrti vyšetřovala a dokazovala policie, posléze prošla rozsudkem soudu. Nakonec se podezřelý přiznal i k činu, takže tato událost splňuje zásadu tří standardů, skutečný a věřil, jsou v souladu s teorií JBT, takže si můžeme myslet, že tato záležitost patří do kategorie znalostí. Vyšetřování případu Bieglem a Gelnajem v druhé části Hordubala článku je příklad racionalismu. Racionalismus je metodologie nebo teorie založená na poznání, že lidský rozum lze Použít jako zdroj poznání. Sexualisté věří, že se nelze spoléhat na smysly, ale na rozum a deduktivní uvažování.¹⁷ Ve druhé části Hordubala vyšetřování případu se Biegl a Gelnaj nespolehali na své smysly – viděli a slyšeli Polana říkat, že Juraj zemřel na zápal plic, místo toho se pustili do vyšetřování případu. To je dobrý příklad racionalismu. Pro *Povětrně* ztělesňuje přesně empirismus na rozdíl od racionalismu. Jeptiška, jasnovidce i básník vycházejí z vlastních zkušeností, aby uhodli identitu a život pana X. Jeptiška se snažila sestavit příběh pana X na základě snů, které se jí několik nocí zdály, Jasnovidce tvrdil, že s panem navázal telepatii, a znalosti tedy vyplývají z vnímání. „Empirismus věří, že znalosti jsou produktem lidské zkušenosti, zejména zkušenosti vnímané smysly.“¹⁸ Tato teorie, která je v rozporu s racionalismem, který chce Noetická trilogie vyjádřit. Nakonec byl v *Obyčejném životě* navržen

¹⁷ Bourke, Vernon J., "Rationalism," p. 263 in *Runes* (1962)

¹⁸ Psillos, Stathis; Tvaroh, Martine. *Routledge společník filozofie vědy 1. nakl. v brožované vazbě.* Londýn: Routledge. 2010: 129–138. ISBN 978-0

-415-54613-3

racionalismus zahrnující obsah fenomenální teorie. V racionalismu se Obyčejný život vztahuje k Descartovu filozofickému tvrzení „Myslím, tedy jsem.“ Železniční dělník se zamýšlí nad svým životem, což dokazuje, že v jeho těle je jiné já. To také dokazuje, že jak on sám, tak i to druhé já existují a též existuje to, na co myslí. Ve Fenomenalismu je vyjádřen podobný úhel pohledu, tedy že to, co lidé vnímají, skutečně existuje. Železničář cítí, že v jeho těle je jiné já, což dokazuje, že v jeho životě bude vždy jiné já, které jedná podle své vlastní osobnosti, což dále dokazuje, že jeho život není obyčejný.

Stručně řečeno, Noetická trilogie zahrnuje epistemologické školy racionalismu, empirismu a fenomenalismu. Zdá se, že tyto tři knihy sdělují různé myšlenky, ale právě proto, že zpracované myšlenky patří do epistemologické školy, lze tyto tři knihy po ideové stránce volně spojit a kategorizovat jako Noetickou trilogii.

4.2 Proces rozpoznávání v Noetické trilogii

Hordubala proces porozumění je soustředěn především ve druhé části, která zkoumá příčinu Juraje smrti. Během vyšetřování, počínaje percepčním poznáním, Biegl a Gelnaj nejprve učinili předběžný úsudek na základě svědectví Polany, když slyšeli, že Juraj zemřel na zápal plic, který byl způsoben nachlazením. Brzy však zjistili, že něco není v pořádku. Zjistili, že na Juraje srdci je rána. I zde jde o abnormalitu zjištěnou na základě spatřeného. Právě tato abnormalita je přiměla okamžitě vstoupit do třetí fáze procesu porozumění. Pro druhý krok – racionální porozumění, poté, co měli pocit, že Juraje smrt nebyla jen kvůli nemoci, začali při následném vyšetřování přemýšlet a uvažovat na základě vjemového poznání. Začali sbírat důkazy a poslouchali výpovědi svých sousedů. Po vyslechnutí výpovědi intuitivně uvěřili, že byl Juraj zabit.

Nejpravděpodobnějšími vrahy byli Polana a Štěpán, a to také vstoupilo do třetí fáze procesu porozumění, tzv. intuitivního porozumění. Nakonec objevili klíčový důkaz – ve Štěpánově domě byly ztracené peníze zesnulého a Štěpán s Polanou se po výslechu u soudu k činu přiznali, i to vstoupilo do závěrečného procesu porozumění, tentokrát porozumění vědeckého. Za druhé, u díla Povětroň je procesem porozumění především percepční porozumění a rozumové. Porozumění a většina obsahu knihy se zaměřuje na percepční porozumění

jeptišky, jasnovidce a básníka. Téměř všechny dohady tři z nich o panu bylo to vjemové porozumění a až na konci článku se objevilo racionální porozumění – doktor dostal zprávu, že havarované letadlo je malé osobní letadlo letící z Kuby do Evropy. Pro Obyčejný život jde pouze o proces percepčního poznání a racionálního poznání. Železničář nejprve vzpomínal na svůj vlastní život, vnímal to, co prožil, a poté vytvořil vlastní autobiografii. Ve druhé části začal uvažovat o svém běžném životě, to bylo myšlení a uvažování, což vnímáme jako proces racionálního porozumění. V procesu racionálního chápání našel mnoho problémů dokazujících, že v jeho těle je jiné já, které je abstraktní, a tato část racionálního chápání byla také srovnávána s první částí vjemového porozumění, která symbolizuje knihy druhý proces racionálního porozumění.

4.3 Epistemologická hodnota ztělesněná v Noetické trilogii

Především epistemologická hodnota vyobrazena v Noetické trilogii vede lidi k tomu, jak správně chápat objektivní svět. Hordubal nám říká, že na světě neexistuje absolutní dobro nebo zlo. Takzvaná pravda je jen pravda, které lidé chtějí věřit. Povětroň nám říká, že objektivní svět musíme chápat z různých úhlů, objektivní svět je mnohostranný, nelze je proto pochopit jen z jednoho úhlu. Obyčejný život nám říká, že objektivní svět je dialektický a lidé musí neustále zkoumat svou schopnost porozumět objektivnímu světu. Za druhé, epistemologická hodnota ztělesněná v Noetické trilogii také vypovídá o tom, že epistemologie může podporovat sociální rozvoj a zvyšovat hodnotu člověka. V Hordubalovi byli právě díky neustálé snaze Biegla a Gelraje o pochopení a zkoumání dopadení skuteční vrazi Polana a Štěpán. Toto svědčí o rozvoji právního systému v lidské společnosti. V Povětroní, protože pane X byl vážně zraněn při letecké havárii a jeho tvář byla stále obvázaná, jeptišky, jasnovidci a básníci začali být zvědaví na jeho identitu a život, což také podpořilo rozvoj lékařské vědy a výrobní vědy. Prostřednictvím železničářova zamýšlení nad jeho životem se dozvídáme, že život je procesem neustálého sebe pochopení a neustálého zdokonalování se a toto myšlení bude podporovat lidskou hodnotu. Obecně má Noetická trilogie mnoho souvislostí s epistemologií, která zahrnuje problematiku epistemologických škol, procesů a hodnot.

5. Definice pragmatismu

William James věřil, že současnou filozofii lze rozdělit do dvou hlavních oblastí: jedna je iracionalistická, která je idealistická, flexibilní a emocionální, optimistická, náboženská a věří ve svobodnou vůli; Prvním typem je empirista, který je materialistický, rigidní a bez emocí, racionální, pesimistický, nemá žádné náboženské přesvědčení a věří v kauzalitu. Pragmatismus má najít střední cestu mezi výše uvedenými dvěma a je „vhodným prostředníkem mezi metodami empirického myšlení a komparativními náboženskými potřebami lidských bytostí.“¹⁹

Jednoduše řečeno, pragmatismus je druh filozofické perspektivy, která klade důraz na řešení problémů prostřednictvím praxe a zkušeností a zaměření na platnost a praktičnost výsledků spíše než na čistotu nebo autenticitu teorie. Pragmatismus vznikl ve Spojených státech na konci 19. století a mezi jeho myslitele patří Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey a další. Tito filozofové vytvořili základní rámec pragmatismu přehodnocením pojmů jako vědění, hodnota a pravda a ovlivnili mnoho oborů v jejich následném vývoji, včetně vzdělávání, psychologie, politologie a sociologie.

5.1 Základní pojmy pragmatismu

Základní pohledy na pragmatismus zahrnují empirismus a pozitivismus.

Pragmatici filozofové kladou důraz na získávání znalostí pozorováním a praxí a oceňují důležitost zkušenosti. Tvrdí, že pravda byla získána spíše empirickými metodami a experimentálním ověřováním než abstraktním uvažováním nebo čistou logikou. Protože se jedná o pragmatismus, základní koncept musí být neoddělitelný od slova praktický. Pragmatismus nahlíží na znalosti jako na nástroj používaný k řešení praktických problémů a podpoře pokroku lidského života. Proto hodnota znalostí spočívá spíše v jejich vůdčí roli v životech a jednání lidí než v jejich vlastní abstrakci nebo úplnosti. To odráží instrumentální povahu pragmatismu.

Pragmatismus se též zaměřuje na efektivitu a praktičnost výsledků, takže může být také použit jako návod k řešení problémů. Pragmatici se zaměřují na řešení problémů

¹⁹ Pragmatismus Přednáška 1: Filozofické dilema

a dosahování praktických výsledků. Zdůrazňují, že akce by měly být vybírány na základě konkrétních situací a cílů spíše, než aby byly vázány abstraktními principy nebo teoriemi. Pragmatici mají tendenci přijímat flexibilní přístup, aby se přizpůsobili měnícím se okolnostem. Kromě toho je pragmatismus filozofický pohled na neteoretickou čistotu nebo autenticitu, takže zahrnuje také pluralismus a empirický pluralismus. Pragmatictí filozofové věří, že chápání světa lidmi je různorodé a lze jej chápat z různých úhlů pohledu. Proto podporují přijetí rozmanitosti a věří, že různá hlediska mohou mít určitou platnost. Pragmatismus zdůrazňuje roli hodnot v praxi spíše než jejich absolutnost nebo věčnost. Hodnoty jsou hodnoceny spíše na základě jejich účinnosti a dopadu v konkrétních situacích než podle toho, zda odpovídají pevně stanoveným normám nebo principům.

5.2 Pragmatická frakce

Jako filozofická myšlenka se pragmatismus od konce 19. století rozvětvil na mnoho sekt a škol po celém světě. Tyto frakce sdílejí některé podobnosti v základních konceptech pragmatismu, ale existují určité rozdíly ve specifických teoretických pohledech, oblastech zaměření a metodologiích.

Za prvé, první pragmatická frakce zahrnovala lidi jako Charles Sanders Peirce a William James. Tito filozofové měli významný vliv na formování pragmatismu a položili základy jeho teoretického rozvoje. V Peirci pragmatismu zdůrazňoval význam pozitivismu a empirie při získávání znalostí. Navrhl koncept „posteriorismu“ a věřil, že pravda musí být ověřena zkušeností. Kromě toho Peirce také navrhl důležité koncepty, jako je „princip nejistoty“ a „veřejná vědecká metoda“, které poskytly teoretický základ pro rozvoj pragmatismu. V rukopise z roku 1906 vyjmenoval své neshody s Jamesem a Schillerem a v publikaci z roku 1908 vypsál své neshody s Jamesem a literárním spisovatelem Giovannim Papinim ohledně Manifestu nedefinovatelnosti pragmatismu. Bez ohledu na to Peirce zastával svůj názor, že pravda je neměnná a že nekonečno je skutečné.²⁰ Pokud jde o Jamesa pragmatismus, James aplikoval pragmatismus na pole, jako je psychologie a

²⁰ Peirce, C. S. (1908). „Zanedbaný argument pro realitu Boha“, *Hibbert Journal* 7, přetištěný v *Collected Papers* v. 6, odstavce 452–85, a v *Essential Peirce* v. 2, 434–450 a jinde. Po diskuzi o Jamesovi Peirce uvedl (oddíl V, čtvrtý odstavec) jako konkrétní příležitost svého ražení „pragmatismu“, novináře, pragmatika a literárního autora Giovanniho Papiniho prohlášení o nedefinovatelnosti pragmatismu: viz například Papiniho „Jaký je pragmatismus“, publikoval v překlad v říjnu 1907 v *Popular Science Monthly* v. 71, s. 351–358]

náboženská filozofie, a zdůraznil důležitost „vůle věřit.“ Věřil, že když čelí nejistým problémům, mohou se jednotlivci rozhodovat prostřednictvím víry, která je založena na praxi a zkušenostech. Jamesa pragmatismus zdůrazňuje důležitost individuální subjektivní zkušenosti a jednání. Hlavní rozdíly mezi těmito dvěma se odrážejí v chápání znalostí a pravdy, teoretických a praktických otázkách a náboženských a morálních perspektiv. Pokud jde o chápání znalostí a pravdy, Peirce zdůrazňoval objektivitu a nezávislou existenci pravdy a věřil, že pravda by měla být ověřena zkušenostmi a empirickými metodami. Navrhl koncept „posteriorismu“, který věřil, že pravda musí být spíše ověřena zkušeností, než odvozena čistou úvahou nebo logickou dedukcí. Jamesa porozumění klade větší důraz na subjektivní zkušenost jednotlivce a svobodné vůle. Navrhl koncept „pragmatické vůle“ a věřil, že když čelí neurčitelným problémům, mohou se jednotlivci rozhodovat spíše prostřednictvím víry než na základě toho, zda splňují objektivní standardy nebo normy. Peirce věnoval více pozornosti pozitivismu a vědecké metodologii, zdůrazňovat úzké spojení mezi teorií a praxí. Navrhl koncept „veřejné vědecké metody“ a věřil, že vědecký výzkum by měl být založen na veřejném konsensu a společenské praxi. James věnuje větší pozornost individuální subjektivní zkušenosti a volbám jednání. Zdůraznil důležitost individuálních vůlí a přesvědčení a věřil, že když čelí nejistým problémům, mohou se jednotlivci rozhodovat na základě svých vlastních přesvědčení a přání. Jamesa pragmatismus zdůrazňoval důležitost individuální subjektivní zkušenosti a volných rozhodnutí spíše než objektivních teorií a vědeckých metod. Z pohledu náboženství a morálky je Jamesa diskuse o rozsáhlejší a hlubší. Aplikoval pragmatismus na oblast náboženství a morálky, zdůrazňoval důležitost individuálních přesvědčení a volby chování. Peirce měl relativně málo co říci o náboženství a morálce, jeho pragmatismus se soustředil spíše na oblasti vědy a filozofie. Přestože Peirce také zdůrazňoval význam pozitivismu a empirie při získávání znalostí, jeho výzkum se zaměřil spíše na logiku, kognitivní vědu a vědeckou metodologii.

Za druhé, další frakcí je instrumentalismus, který zdůrazňuje instrumentálnost znalostí a hodnot, to znamená, že by měly být použity k řešení praktických problémů a podpoře praktických akcí. Instrumentalisté věří, že hodnota znalostí a hodnot spočívá

v jejich vedoucí roli v praktickém životě, spíše než v jejich vlastní absolutnosti nebo věčnosti. Důraz instrumentalismu na praxi se odráží v jeho orientaci na řešení problémů a praktických principech. Například při klinickém rozhodování v medicíně, kdy lékaři diagnostikují a léčí nemoci, obvykle volí nejvhodnější léčebný plán na základě symptomů pacienta, anamnézy, laboratorních testů a dalších informací. V tomto procesu musí lékaři využívat vědecké poznatky a klinické zkušenosti jako nástroje k řešení konkrétních lékařských problémů a maximalizaci zdraví pacientů. Inženýrská oblast je další typickou aplikační oblastí instrumentalismu. Když inženýři navrhují nové produkty nebo řeší technické problémy, obvykle vyvíjejí řešení založená na vědeckých principech, technických specifikacích a praktických zkušenostech.

Kromě toho existuje evoluční pragmatismus. Evoluční pragmatismus zdůrazňuje evoluční povahu znalostí a hodnot a tvrdí, že se vyvíjejí v průběhu času a důsledkem nově nabytých zkušeností. Tato škola kombinuje pragmatismus s Darwinovou evoluční teorií a formuje myšlenku, že znalosti a hodnoty jsou výsledkem adaptace na změny prostředí. Nejsou fixní, ale vyvíjejí se a mění s nahromaděným časem a zkušenostmi. Aplikujeme-li tento pohled na znalosti a hodnoty, lze pochopit, že lidské znalosti a hodnoty se také neustále vyvíjejí a mění tvář v tvář neustále se měnícímu prostředí. Lidská společnost a přírodní prostředí se neustále mění. Neustále se objevují nové informace, technologie a koncepty a staré znalosti a hodnoty mohou být zastaralé nebo se již nebudou přizpůsobovat novému prostředí. Proto, abychom se přizpůsobili novému prostředí a vyrovnali se s novými výzvami, musí být lidské znalosti a hodnoty neustále aktualizovány a přizpůsobovány nové realitě.

Dalšími větvemi jsou politický pragmatismus a filozofický pragmatismus. Politický pragmatismus aplikuje pragmatismus na pole formulování politiky a veřejné správy, přičemž zdůrazňuje skutečné účinky a sociální přínosy politiky. Političtí pragmatici věří, že by politiky měly být formulovány na základě skutečných podmínek a konkrétních cílů a jejich účinky a dopady by měly být hodnoceny na základě empirického výzkumu a praktických zkušeností. Tato frakce zdůrazňuje, že formulace

politiky a veřejná správa by měla být založena spíše na empirickém výzkumu a praktických zkušenostech než na ideologických či teoretických preferencích. Filozofický pragmatismus zdůrazňuje, že filozofické myšlenky a teorie by měly být spojeny se skutečným životem a praktickou zkušeností. Filozofičtí pragmatici věří, že hodnota filozofie spočívá v její vůdčí roli ve skutečném životě a praktické zkušenosti, spíše než v její vlastní abstrakci nebo čistotě. Zdůrazňují, že filozofie by měla být propojena se životem a měla by se soustředit spíše na praktické problémy a řešení, než zůstat v teoretickém uvažování nebo abstraktních pojmech. Oba se zaměřují na praxi a praktické problémy, zdůrazňují důležitost praxe a zaměřují se na řešení praktických problémů a reagování na výzvy reálného života. A všechny se zaměřují na empirický výzkum. Oba kladou důraz na získávání znalostí a ověřování teorií prostřednictvím zkušeností a empirického výzkumu. Když političtí pragmatici formulují politiku a spravují veřejné záležitosti, obvykle hodnotí politické efekty a sociální dopady na základě empirických dat a praktických zkušeností. Filozofičtí pragmatici také kladou důraz na ověřování teorií a konceptů praxí a zkušenostmi, přičemž zdůrazňují, že teorie by měla být propojena s reálným životem pro řešení praktických problémů.

Tyto frakce jsou konzistentní v základních konceptech pragmatismu, které zdůrazňují důležitost praxe, zkušeností a výsledků. Existují však určité rozdíly ve specifických teoretických perspektivách, oblastech zaměření a metodologiích, které odrážejí rozmanitost a bohatství pragmatického myšlení.

5.3 Vliv pragmatismu na různé oblasti

Pokud jde o vzdělávání, pragmatici jako Dewey zdůrazňovali, že učení by mělo být založeno na zkušenostech a praxi studentů spíše než na memorování nazpaměť nebo abstraktní teorii. Obhajují přístup k učení zaměřený na problém, a rozvíjí schopnosti a dovednosti studentů prostřednictvím praxe a zkušeností. Pro psychologii se vliv pragmatismu na psychologii projevuje především v jeho důrazu na důležitost zkušenosti a empirického výzkumu a také na funkční vysvětlení psychologických procesů. Například behaviorismus je reprezentativní formou pragmatické psychologie, která klade důraz na pozorovatelnost a předvídatelnost chování. Pragmatismus v

politické vědě spočívá spíše v důrazu na praktické účinky politických rozhodnutí než na ideologii nebo teorii. Toto pragmatické politické myšlení se zobrazuje ve formulaci politických rozhodnutí a veřejném řízení, přičemž zdůrazňuje skutečnou účinnost a sociální přínos politiky. V sociologii se pragmatismus odráží především jako důraz na důležitost společenské praxe a společenské změny. Pragmatická sociologie zdůrazňuje, že sociální výzkum by se měl zaměřit spíše na řešení sociálních problémů a podporu sociálních změn, než jen zůstat na teoretické nebo deskriptivní úrovni.

Obecně pragmatismus zdůrazňuje význam praxe, zkušeností a výsledků a klade důraz na řešení problémů a dosahování praktických výsledků. Tento filozofický pohled měl hluboký dopad na různé oblasti a stal se jedním z důležitých vůdčích principů myšlení a jednání v moderní společnosti.

6. Pragmatismus a noetická trilogie

6.1 Škola pragmatismu v Noetické trilogii

Nejprve se Juraj v Hordubalu od souseda doslechl, že ji jeho žena Polana podvedla, ale z důvěry v manželku, i když věděl, že je to pravda, tomu nechtěl uvěřit. Dokonce jeho dcera byla zasnoubena se Štěpánem, aby zachránil manželství. To odráží Jamesa pragmatismus. Ukazuje důležitost Juraje subjektivního prožívání a jednání. Navíc, když se Juraj vyrovnával podváděním své ženy, učinil rozhodnutí pokusit se zachránit své manželství, než aby se vzdal prostřednictvím své vlastní víry. V druhé části článku pokračovalo vyšetřování případu Biegl a Gelraj od prvotního usuzování, že Juraj zemřel na zápal plic, ke konečnému závěru, že byl Juraj zavražděn Štěpánem a Polanou, přičemž se jejich zkušenosti v průběhu času dále vyvíjely. V této části je obsažena myšlenka evolučního pragmatismu. Poté, co si vyslechli svědectví svých sousedů, už měli pocit, že Štěpán a Polana jsou nejvíce podezřelí. Jak se dalo čekat, skutečnými viníky byli nakonec oni dva. To také potvrzuje myšlenku Peirce pragmatismu, že pravda je ověřena zkušeností. V případě Povětroně se domněnky jeptišky, jasnovidce a básníka rovněž shodují s Peircovým pragmatismem. Protože všichni tři uhodli, že letadlo pana X odlétá z Kuby, také vymysleli tedy tři příběhy. Příběh je však zakončen zmínkou, že letadlo skutečně letělo z Kuby do Evropy. Tato konečná pravda byla ověřena také zkušenostmi jeptišek, jasnovidce a básníka. Navíc

důvod, proč všichni tři zpočátku uhodli identitu pana X neměl platné doklady a jeho obličej byl také obvazována kvůli zranění. To také odráží skutečnost, že tito tři používali své fiktivní příběhy založené na zkušenostech a znalostech jako nástroje k prozkoumání skutečné otázky, kdo je pan X. Zde vidíme odraz instrumentalistické ideologie. Nakonec pro Obyčejný život, když železničář vzpomínal na svůj život, zjistil, že jeho obyčejný hlas se zdá být mimořádný, a tak počal sebereflexi, která také zdůrazňovala důležitost individuálního subjektivního prožívání a jednání. Odráží se zde Jamesa pragmatismus. V druhé části článku, když železničář reflektuje svůj život, zjišťuje, že za něj rozhoduje jiné já, což je též příklad instrumentalismu, přičemž druhé já slouží jako nástroj k vedení jeho vlastního života. Noetická trilogie, skládající se ze tří knih, zřetelně ilustruje mnoho myšlenek filozofického pragmatismu. Karel tyto filozofické myšlenky nevyčlenil, aby zdůraznil jejich abstraktní povahu, ale organicky spojil filozofické myšlenky se zápletkou románu, čímž tyto myšlenky přestaly být abstraktní. Prokázal tak, že hodnota filozofie spočívá v jejím dopadu na skutečný život a praktické zkušenosti vůdčí role. Celkově lze říci, že Noetická trilogie plně demonstrovuje peirceovský pragmatismus, jamesovský pragmatismus, instrumentalismus, filozofický pragmatismus a evoluční pragmatismus v pragmatismu.

6.2 Základní koncept pragmatismu v Noetické trilogii

Pro pragmatismus filozofové zdůrazňují, že pravda se získává pomocí empirických metod a experimentálního ověřování. Hordubal je dobrým příkladem. Během vyšetřování případu se Bieglovi a Gelrajovi podařilo Štěpána a Polanu usvědčit nálezem dvou důkazů: Jurajova zranění srdce a Jurajových peněz ve Štěpánově domě. To plně odráží pragmatismus. Místo aby se spoléhali na své vlastní abstraktní úvahy, zaměřili se na důkazy. Jedním z principů pragmatismu je zaměření na výsledky, jinými slovy, vše, co děláte, děláte pro výsledky. A Povětroň tuto základní teorii plně ztělesňuje. Jeptišky, jasnovidce a básník se všichni hádali jen proto, aby vyřešili problém identity pana X a dosáhli i praktických výsledků-pan X skutečně přiletěl z Kuby a nebyli svázáni abstraktními principy a teoriemi. Pragmatismus pak zdůrazňuje pluralismus, přičemž všechny tři knihy obsahují rysy pluralismu. Při vyšetřování

vraždy v Hordubalovi autor využívá více perspektivní deskripční techniku, změny v perspektivě odrážejí rozmanitost pragmatismu. V Povětroni Uprostřed autor píše přímo o spekulacích o panu X ze tří různých pohledů, v nichž se odráží rozmanitost pragmatismu skrze různé perspektivy. V Obyčejném životě autor nejen hodně píše o zkušenostech železničářů, ale využívá i kontrast mezi prvním dílem a druhým dílem ke zvýraznění tématu, přičemž zobrazuje i různorodost pragmatismu.

Celkově vzato, tři knihy Noetické trilogie obsahují mnoho základních konceptů Pragmatismu. Lze tedy říci, že myšlenky pragmatismu se nacházejí v úzkém spojení s hlavními tématy děl Noetické trilogie.

6.3 Vliv pragmatismu jak je reflektován v Noetické trilogii na různé oblasti

Za prvé, všechny tři knihy Noetické trilogie byly napsány v letech 1933 až 1934.

Společnost v tomto období se musela potýkat s nepříjemnou realitou nástupu nacismu a mnoha obyčejným lidem ve společnosti byly vymyty mozky jeho řečmi o vymývání mozků. Pragmatismus ztělesněný v Noetické trilogii nám říká, že sociální výzkum by se měl zaměřit na řešení sociálních problémů a prosazování sociálních změn, spíše než jen zůstat v teoretické či deskriptivní rovině. Tyto myšlenky stojí v přímém kontrastu s nacistickou propagandou, probouzejí lidi k návratu do skutečného života a vyzývají vládu, aby věnovala pozornost řešení sociálních problémů. Specifická aplikace pragmatismu v sociologii také vede lidi k tomu, aby se nenechali oklamat líbivými hesly autoritářských režimů, a vyzývá je k zamyšlení nad sebou samými a společenskými jevy –jako hlavní hrdina železničář v Obyčejném životě. Za druhé, pragmatismus ukázaný v Noetické trilogii obhajuje přístup zaměřený na řešení problému, rozvíjí schopnosti a dovednosti prostřednictvím praxe a zkušeností. V Hordubalovi je ústřední problém příčiny Juraje smrti vyřešen neustálým procvičováním a zkoumáním Biegla a Gelraje. V Povětroni zase jeptiška, jasnovidce a básník zkoumají ústřední otázku identity pana X prostřednictvím vlastních spekulací a zkušeností. Pragmatismus v Noetické trilogii pak zdůrazňuje i vliv na psychologii. V Hordubalovi a Povětroni autor značně psychologickým popisem mapuje osobnost postavy a odhaluje její další jednání. Tento vliv na psychologii spadá do behaviorismu, který klade důraz na pozorovatelnost a předvídatelnost chování. To také zdůrazňuje

význam zkušenosti a empirického výzkumu, který dobře odráží obsah psychologie v pragmatismu. V Obyčejném životě je pragmatismem kladen důraz na vysvětlování psychologických procesů. Když železničář přemítá o svém běžném životě, jeho duševní stav postupuje krok za krokem, nejprve pochybuje, pak přemítá a nakonec nachází závěr. To svědčí o duševních pochodech. To se také dobře odráží na vlivu pragmatismu v psychologii.

Celkově vzato Noetická trilogie ztělesňuje vliv a hodnotu mnoha pragmatismů v různých oblastech. Jde především o sociologii, pedagogiku a psychologii, což souhlasí s rysy diverzifikovaného pragmatismu Noetické trilogie.

7. Pragmatismus a idealismus

7.1 Srovnání pragmatismu a epistemologie

Všechny tři knihy Noetické trilogie obsahují pragmatické a epistemologické myšlenky. Karel tyto dvě podobné myšlenky aplikuje ve všech třech knihách Noetické trilogie, což dokonale dokazuje, že tyto tři knihy jsou volně propojenou trilogií. Existuje mnoho podobností mezi pragmatismem a racionalistickou školou epistemologie. Společné použití těchto dvou myšlenek může být využito k podrobnému srovnání rozdílů mezi těmito dvěma myšlenkami. Existují významné rozdíly v jejich zacházení se znalostmi, chápání světa a rozhodovacích procesů.

Za prvé, racionalismus a pragmatismus se liší ve způsobu získávání znalostí.

Pragmatismus klade důraz na získávání znalostí praxí a zkušeností. Pragmatici věří, že pravdu lze získat praktickými činy a zkušenostmi, a zdůrazňují důležitost praxe při testování pravdy. Proto pragmatismus preferuje způsob získávání vědomostí založený na pozorování a experimentování s důrazem na percepční zkušenost a praktickou aplikaci. Naproti tomu racionalisté se více zaměřují na rozum a uvažování jako prostředek k získání znalostí. Věří, že lidská racionalita daleko přesahuje vjemovou zkušenost prostřednictvím čistého myšlení a uvažování lze získat pravdu mimo vjemovou zkušenost. Racionalisté mají tendenci věřit v apriorní, v podstatě racionální znalosti. Zadruhé, jejich rozdíly se také odrážejí v jejich postojích k předchozím znalostem. Pragmatismus zachází s apriorními znalostmi poměrně opatrně. Mají tendenci pohlížet na znalosti jako na výsledek postupného hromadění prostřednictvím

praxe a zkušeností a méně věří v apriorní znalosti, které přesahují zkušenost. Pragmatici více dbají na praktičnost a operabilitu znalostí, zdůrazňují, že autenticita znalostí závisí na jejich účinku v praxi. Naproti tomu racionalisté spíše věří v existenci a důležitost apriorních znalostí. Věří, že lidé mají vrozené racionální schopnosti a mohou přímo pochopit určité pravdy, aniž by procházeli percepční zkušeností. Racionalisté se domnívají, že existují určité univerzální pravdy nezávislé na zkušenostech, které lze objevit prostřednictvím čistého myšlení a racionálního uvažování.

A konečně se liší také důrazem, který kladou na rozhodovací proces. Pragmatici více dbají na praktické výsledky a praktické efekty v rozhodovacím procesu. Mají tendenci přijímat rozhodovací metody založené na zkušenostech a praxi se zaměřením na praktičnost a proveditelnost rozhodnutí. Dále mají tendenci upravovat rozhodnutí prostřednictvím pokusů a omylů a mechanismů zpětné vazby, aby dosáhli optimálních výsledků. Racionalisté naopak více dbají na logický a racionální charakter rozhodovacího procesu. Mají tendenci přijímat rozhodovací metody založené na logice a uvažování a usilují o racionalitu a přísnost rozhodování. Racionalisté věří, že nejlepší řešení pro rozhodování lze nalézt prostřednictvím racionálního myšlení a analýzy, aniž by byli ovlivněni percepční zkušeností. Stručně řečeno, existují významné rozdíly mezi školami pragmatismu a racionalismu v epistemologii, pokud jde o způsob získávání znalostí, postoj k předchozím znalostem a důraz v procesu rozhodování. Pragmatismus věnuje více pozornosti praxi a zkušenostem, zdůrazňuje praktičnost a operabilitu znalostí, zatímco racionalismus věnuje více pozornosti racionalitě a uvažování, přičemž prosazuje přesvědčení, že pravdu lze získat čistým myšlením a racionálním uvažováním.

Závěr

Filozofie je velmi široký obor, který zahrnuje nejen oblast literatury, je také hojně využívána ve vědeckých předmětech a životě. Dílo má tedy interdisciplinární charakter, dotýkající se nejen literární, ale i filozofické oblasti. Hlavním smyslem této práce je zprostředkovat lidem filozofické myšlenky obsažené v Noetické trilogii, ale

zároveň také ukázat lidem, jak aplikovat filozofické myšlenky v oblasti literatury. Zejména, jak využít tvorbu zápletky, techniky psaní a uspořádání struktury článku k ztělesnění filozofických myšlenek. Karel Čapek v Noetické trilogii využívá rozmanitosti v uspořádání děje a příběhy zvolené v díle jsou mnohotvárné a dialektické, takže čtenáře podněcují k zamyšlení. Pokud jde o způsoby psaní, Karel Čapek pomocí popisů scén naznačuje psychologické stavy postav a směr děje. Tento popis objektivního světa nedovolí, aby autorovy myšlenky ovlivnily úsudek čtenářů, ale naopak vytváří objektivní prostředí pro čtenáře k posouzení. Čtenáři jsou směřováni k tomu, aby se zamysleli nad filozofií díla. Autor navíc u všech tří děl zachovává napětí ohledně konce a neinformuje přímo o výsledcích, takže čtenáři mohou přemýšlet sami za sebe a zanechat jiné pocity. Co se týče konstrukčního uspořádání, také Karel Čapek ukázal svou vynalézavost po všech stránkách, takže ačkoliv jsou tři knihy jeden celek, mají odlišné čtenářské citění a esteticky neunavují. A i když je struktura odlišná, struktura je velmi jasná. Děj je v zásadě uspořádán podle hlavní linie, což je také v souladu s charakteristikou jednoduchého a silného filozofického vyjádření. Hlavní část je také velmi úzce propojena s úvahami Noetické trilogie o epistemologii a pragmatismu. Noetická trilogie nezahrnuje pouze koncepty epistemologických škol, epistemických procesů a epistemologických hodnot, ale zahrnuje také koncepty škol, základní myšlenky a interdisciplinární vlivy v pragmatismu. Pro budoucí výzkum bych chtěla dále spojit obsah pragmatismu a epistemologie a analyzovat charakteristiky a vliv jejich společného působení na Noetickou trilogii.

Resumé

This paper mainly analyzes the philosophical thoughts contained in Karel Čapek's Noetická trilogie. The main purpose is to point out the philosophical ideas contained in Noetická trilogie and why Karel Čapek wrote them. The research content is mainly to analyze the philosophical thoughts in Noetická trilogie from the perspective of epistemology and pragmatism. I first start with an analysis of the plot, content and

structure of the three books in the Noetická trilogie: Hordubal, Povětroň, Obyčejný život. In this regard, I summarized the common characteristics of the three books. Secondly, I start from the definition of epistemology, analyze the definition of knowledge, and then derive the genre, process and value of epistemology, and then combine Noetická trilogie with epistemology to analyze the epistemological content embodied in Noetická trilogie. Then, I analyzed pragmatism from its core concepts, schools and influence on various fields, and pointed out the pragmatism content shown in Noetická trilogie. Finally, I compared pragmatism and rationalism and concluded that pragmatism pays more attention to practice and experience, emphasizing the practicality and operability of knowledge; while rationalism pays more attention to rationality and reasoning, believing that through pure thinking and rational reasoning Truth can be obtained. The Noetická trilogie contains the conclusions of both thoughts.

Bibliografie

1. *Analysis*, Vol. 23, pp. 121–123 (1963). doi:10.1093/analys/23.6.121
2. Bertrand Russell, *History of Western Philosophy*
3. Bourke, Vernon J., "Rationalism," p. 263 in *Runes* (1962).
4. Epistemologie, *Encyklopedie Britannica* [22 červen 2020] (Originální obsah archivován 14.června, 2015)

5. Epistemologie. Stanfordská encyklopedie filozofie
6. Jian Xie, Přehled marxistické filosofie: Epistemologie,
<https://zhuanlan.zhihu.com/p/99480905>
7. Karel Čapek, Hordubal, 1941, František Borový
8. Karel Čapek, Obyčejný život, 1937, František Borový
9. Karel Čapek, Povětroň, 1941, František Borový
10. Matka slavných synů i úspěšná sběratelka lidové slovesnosti. Jaká byla Božena Čapková? 2.11.2020 Jana Horká
<https://zajimavaevropa.cz/ceska-republika/matka-slavnych-synu-i-uspesna-sberatel-kalidove-slovesnosti-jaka-byla-bozena-capkova/>
11. Peirce, C. S. (1908). „Zanedbaný argument pro realitu Boha“, *Hibbert Journal* 7, přetištěný v *Collected Papers* v. 6, odstavce 452–85, a v *Essential Peirce* v. 2, 434–450 a jinde. Po diskusi o Jamesovi Peirce uvedl (oddíl V, čtvrtý odstavec) jako konkrétní příležitost svého ražení „pragmatismu“, novináře, pragmatika a literárního autora Giovanniho Papiniho prohlášení o nedefinovatelnosti pragmatismu: viz například Papiniho „Jaký je pragmatismus,“ publikoval v překlad v říjnu 1907 v *Popular Science Monthly* v. 71, s. 351–358]
12. PHUNTSHO, karma. Posouvání hranic: Pramana a ontologie v Dharmakirisova epistemologie. *Journal of Indian Philosophy*. 2005, roč. 33, čís. 4, s.401–419. Dostupné online [cit. 2021-08-19]. ISSN 0022-1791.
13. Pragmatismus Přednáška 1: Filozofické dilema
14. Procházka, Avrum. "epistemologie". *Britannica.com*. Dostupné v archivu pořízeném z originálu dne 10. července 2019. Vyvolány 20 May 2022.
15. Psillos, Stathis; Tvaroh, Martine. *Routledge společník filozofie vědy* 1. nakl. v brožované vazbě. Londýn: Routledge. 2010: 129–138. ISBN 978-0-415-54613-3
16. Steup, Matthias; Neta, Ram (14. prosince 2005). "Epistemologie". *Stanfordská encyklopedie filozofie* (vydání podzim 2020). Výzkumná laboratoř metafyziky, Stanfordova univerzita. Dostupné v archivu pořízeném z originálu 9. ledna 2023. Vyvolány 22 May 2022.
17. Wenning, Carl J. (podzim 2009). "Vědecká epistemologie: Jak vědci vědí, co

vědí" (PDF). *Časopis pro vzdělávání učitelů fyziky online*. 5 (2): 3–15. Dostupné v archivu (PDF) z originálu dne 23. června 2010. Ověřeno k 23 August 2017.